

KAKOAUA IBUKIN TE TUTUO MA TE KATARATARA N TE BWABWA

RONGORONGONA IBUKIN TE TIA BUBUTI

Department of Labour
TE TARI MAHI

Te itera ni bae aio ena buokiko ni kanoa am beba n Kakaoaua ibukin Tutuo ma Kataratara nte bwabwa (NZIS form No.1007). Te beba aio ena bon aranaki bwa te medical certificate, ke "beban kakoauan am tutuo" nte itera ni bae aio.

RONGORONGONA

Tera te beba ni kakoaua aio?

A kantaningaki nakeke ana apply ibukin rokoia I NZ bwa ana riai n roko nte marurung are e katauaki (ena reke bwanin rngorongona nte Health Requirements Leaflet NZIS 1121). Beban kakoauan am tutuo ngaia ae taua mwin rongorongon marurungim are e kainanoaki man te Immigration NZ ibukin atakin bwa ko roko nte marurung are e katauaki ke ko aki.

Ningai ae Nna kanbongana iai te beba ae kakoauan au tutuo aio?

Kona riai ni kabongana te beba ni kakoaua aio ngkana ko apply ibukin te temporary visa ke te kariaia mai NZ ao ngkana ko iangoa te tiku inanon te maan ae raka iaon 12 te namakaina ke ngkana ko apply ibukin te **maeka**.

Ngkana arona bwa I anga au beban kakoauan au tutuo ma au application are mai mwaina?

Ngkana arona bwa ko apply ibukin te maeka ao kona riai n anga beban kakoauan am tutuo ae boou.

Ko kona n aki kainanoa beban kakoauan am tutuo ae boou ngkana koa tia n anga beban kakoauan am tutuo ma am application are imwaina inanon te maan ae uoua te ririkin nako. Te aobitia are e taua mwin am keiti ngaia are ena tuangko ngkana e kainanoaki beban kakoauan am tutuo ae boou.

Ia te tabo ae Nna kawaria ni karekea au tutuo?

N aaba ake iai aara akeke a kariaiakaki man te Immigration NZ ibukia taokita ma tan kataratara aikeke a kariaiakaki, beban kakoauan am tutuo ena riai ni kanoaki irouia taokita aikeke a kariaiakaki ao taan kataratara naba aika a kariaiakaki. Taiaoka n tara ara website ae www.immigration.govt.nz/paneldoctor n noria bwa antai am taokita ae ko uakaan riki ma ngaia.

Ngkana ko maeka nte aba ae akea iai taokita are e kariaia te Immigration NZ ao ngkanne e a kona ni karaoaki beban kakoauan am tutuo iroun ami taokita ikanne.

Note: Akea panel doctors i New Zealand. Ngkana arona bwa akea am taokita, ao ko mena i Nutiran ao taiaoka kauka te boki n tareboon ni kakaea te taokita ane ko uakaan ma ngaia.

Ena maanra katian beban kakoauan au tutuo ke au medical certificate?

Ko na kona n tataninga reken am tai ibukin karaoan am tutuo, ngaia are e riai n reke am taai ae maan imain ae ko karina am immigration application. N te tai are e tia iai am tutuo ao ena bon bae n uoua ke tenea te wiiki imwain ae e roko iroum am medical certificate are ea tia ni kanoaki iroun am tia tutuo. Bukin aio bwa e na riai n taninga mwin katarataran bwabwam ao tuoakin raraam.

Te bwai ae kakawaki: Ngkana arona bwa iai te aoraki teutana iroum, ke tao iai am bwai n aoraki ae ko waki inanona ao koa taiaoka n taona moa am tai n tutuo ni karokoa are koa manga marurung raoi.

Tera ae Nna uotia nakon te tutuo?

- Beban kakoauan am tutuo (NZIS 1007) ma Kibu A, B, I, ao J are a tia ni karaoaki.
- Am batiboti ae bwainaki, ibukin kinakim.
- Teniua tamneim ibukin am batiboti aika tibwa ngkai.
- Am kirati n wareware ke bwain buokan am taratara are e kakanimaki ma te mata, ae ko bwabwaina.
- Ngkana iai rongorongon aorakim mai iroun am taokita, riki ngkana iai aorakim ae e ataki.
- Rongorongon nako am bwai n aoraki ae ko waaki iaona (ni ikotaki ma aran am bwainaoraki ao mwaitira ae ko anania).

I kona ni kaira temanna irarikiu nakon te tutuo?

Eng, ko kona ni kaira temanna nakon am tutuo, ao te tia rai-taeka. Ngkana arona bwa ko kainanoa te tia rai-taeka, taiaoka kaman bairea taekana imwain am tai n tutuo ao tuanga am tia tutuo nte tai are ko kabaea am tai iai, bwa kona kaira te tia rai-taeka. Am tia rai-taeka e kona n roko man te tabo ni makuri ae kinaaki, ma ngkana e aki kona n reke ao ai temanna naba te aomata ae kinaaki man onimakinaki n am tabo.

Tera ae irekereke ma katian te beba ni kakuaua aio?

Kakoauan am tutuo aio bon teniua mwakorona ae e kainanoa kanoakina nte taetae ni l-matang:

- Tuoan marurungin rabwatam iroun am tia tutuo.
- Katarataran bwabwam, ao
- Mwin tuoakin raraam ma mimim.

Tabeman taan tutuo ana bon iai aia bwai n tutuo ni kabane are ana kona ni kaekai iai kanoan nako te medical certificate, ke tabeman a kona ni manga kanakoko nakon te tabo ni kataratara ke n tutuo ibukin te rara ma te mim aika kakaokoro. Kona konaa naba n tangiraki bwa kona anga raraam ma mimim n ana ruu te taokita.

Ao e kanga aroia ataei?

Ni kabana applicants (taan bubuti) ni ikotaki ma ataei ao ake a tibwa bungiaiki ana riai n anga kakoauan mwin aia utuo are ea tia arona, ke ena karinaki ibukia:

- Ataei ake iaan 16 aia ririki ana riai n raonaki irouia aia karo ke taan kawakinia n tain aia tutuo.
- E aki kainnanaoaki te kataratara nte bwabwa ibukia ataei iaan 11 te ririki.
- Ataei iaan 15 kanga a bon aki kainnanaoaki bwa ana tuoaki raraia, ma ti ngkana iai te kanamakin bwa e bon riai.
- Ataei iaan 5 te ririki a bon aki kainnanaoaki bwa ana tuoaki mimia.

Tabem

- **Kona riai ni kabakai te nan roo.** Ena riai te applicant (tia bubuti) ke te tia tararuaa te applicant ae te ataei ni kabwaka boon te tutuo, te kataratara nte bwabwa, tuoakin te mim ma te raraa nte lab ao aia ribboti riki taokita ma tutuo aika a manga kainanoaki riki.
- **Ko na riai n taekina te koaua.** Rongorongona aika a kaairua iaon bebwan am tutuo, ena kona n aki kariaiakaki iai am application(bubuti), ena katokaki korakoran te visa ke te kariaia ao ngkana ko mena i-Nutiran, kona bon bae n kainnanaoaki bwa kona kitana te aba.

Ao tera ae ena riki imwina?

Kakoauan am tutuo ena bwainaki inanon te maan ae teniua te namakaina man te bong are e tiainaki iai iroun te tia tutuo. Anga kakoauan am tutuo ni ikotaki ma mwin tuoakin bwabwam, ao tenan tutuo nte lab ma am application (bubuti) ibukin te visa ke te kariaia inanon namakaina akana teniua. Ngkana arona bwa iai am kanganga ae ena roota aron tarakin marurungim, ena kona te Immigration New Zealand ke taan titiraki mwin tutuo, ni kona n titirakiniko riki. Aio ena bon koreaki ribootina iroun te tia rabakau ke ngkana iai riki tutuo are kona rinanona ao kona manga kawara te taokita riki temanna. Ngkana iai kanga te aoraki iroum ae ko mena i nanona, ao ena rangi ni ibuobuoki ibukim ngkana ko katauraoi rongorongona nako ni ikotaki ma am beba n tutuo ao ni ikotaki naba ma ribooti riki mai irouia taan rabakau ngkai.

RONGORONGON MAKORON NAKO TE BEBA NI KAKOAUUA IBUKIN TE TUTUO

MAKORO A: RONGORONGOM

Nte makoro aio ao ko na kaota iai rongorongom ao aekakin am makuri ke am kamatebwai (reirei) are kona karaoia i New Zealand. Taiaoka kanoa te makoro aio **imwain** ae ko kawara te taokita.

E rangi ni kakawaki bwa kona kaekai raoi titiraki ni kabane ibukina bwa te rongorongom are ko anga ena kona ni kaira taran beban kakoauan am tutuo ma am beba ni kan mwananga.

MAKORO B: RONGORONGOM MAI IMWAINA

Nte makoro aio ao e kakimototoa rongorongom marurungim mai imwaina, ao ena buoka ni kamatata te Tia tutuo ao te Immigration New Zealand n marurungim ngkai. Taiaoka kanoa te makoro aio **ni** kabane ma te Tia tutuo ke are e tei ibukina (the neeti are e tei). Ngkana ko aki koaua ibukin rongorongom

nako marurungim mai imwaina, taiaoka kaotia. Ngkana iai rongorongom aika koreaki irouia taokita ni kaineti ma aorakim ngkai, ao ena rangi ni ibuobuoki ibukim ngkana ko uoti n tain am tutuo.

MAKORO C: AM KAOTIOTI

Te makoro aio bon ibukim bwa ko na tiainaia i matan te taokita are e tuoko. Ataei aika iaan 16 aia ririki aki kona n tiaina aia kaotioti, ma ena riai te karo ke te tia tararuia n tiaina ibukia. Ngkana ko tiaina te kaotioti ao nanona ko kakoauai bwai aikai:

- Ko maatata n rongorongom ma titiraki ake n Makoro A ao B n te beba ni kakoaua, ao rongorongom ake a koreaki ibukim a bon koaua, a eti ao a bon bwanin.
- Ko maatata bwa am kaotioti aio e a kaineti naba ibukin te kataratara n te bwabwa ao mwin am tutuo n te lab.
- Ko na kaongoa te Immigration New Zealand rongorongom aika arekereke ke te bitaki nakon tein marurungim are ena kona n roota mwin am application ibukin kariaiakakim ke te visa.
- Ko anga te kariaia nakon te Immigration New Zealand bwa ena kakaai rongorongom ngkana e kakoaua bwa e riai ibukin rongorongom ake a makoro iaon am beba ni kakoaua ao ena kona n anga rongorongom aikanne nakon mwangan nako te Tautaeaka (ni ikotaki ma tabo ibukin tararuan te marurungom ao mwangan riki i tinaniku) ibukin karaoan babaire ni kaineti ma taekan managam.
- Ko anga te kariaia nakon mangan nako tararuan te marurungom n anga rongorongom ni kaineti ma taekan marurungim nakon te Immigration New Zealand.

- Ko anga te kariaia nakon te Immigration New Zealand ni kaongoa te aomata are e bubuti (principal applicant) ibukin te visa ke te kariaiakaki are e irekereke ma medical certificate aio, aron mwin marurungina imwin rinanoan kakoauan te beba n tutuo aio ao rongorongom riki ake a irekereke mangaia.
- Ko kariaia bwa ko na kabaka te roo ibukin tuoakim ao ko kukurei naba bwa ngkoe ke natim kam na kaitarai ami kabanemane ni kaineti ma tutuo riki aika ana kainanoaki man te Immigration New Zealand.
- Ko anga te kariaia nakon te tia tutuo are e kanoa te beba ni kakoaua aio bwa ena kona n anga rongorongom nako ake a kainanoaki man te Immigration New Zealand ni kaineti ma marurungim ke marurungim am ataei.
- Ko matata n are ngkana iai am rongorongom ae ko anga ae kairua, ke rongorongom nako aika kewe man aki riai ke ni bita aron te beba ni kakoaua aio nte anga teuana ma teuana, ao ena kona a aki kariaiakaki am application ke ni katokaki korakoran am visa ke kariaiakakim, ao ko na kona n reke nte bure ao man kona ni kabowiaki ao man kabureaki.

MAKORO D: TE TUTUO

Titiraki nte makoro aio ena bon kanoaki iroun te tia tutuo ike ena tauia iai mwin tein marurungin rabatam. Kanoan te makoro aio ena irekereke ma tuoakin rabwatam ao ko na kona ni kainanoaki bwa ko na butii oneam. E na bon tauaki naba abwakim, rawatam, am taratara, am kakauongo ao am kanamakin. E na kakauongoa naba buroom te tia tutuo ao ena ana naba rietatan raraam, ao ena kona naba n karaoi riki ana ukeuke ibukin marurungin am iango, marurungin mamam ao makurin bwain rabatam riki

tabeua. Tabeua tutuo aikai a kona ni karaoaki iroun te neeti ibukin te tia tutuo.

Aine aika 45 te ririki ao iaona, a kainanoaki bwa ana ira te tutuo nte mamma. Ngkana ko reke iaan aei ao ko kona n rinea am taokita ae ena karaoa te tutuo aio ke ni karekea mwin am kataratara nte mamma ae ai tiba ngki. (E karaoaki inanon onoua te namakaina nnako.)

MAKORO E, F & G: MWIN TUOAKIN TE MIM AO TE RARAA, AO ANA RIBOOTI TE TIA TUTUO AE KIMOTOTO IAON ANA KUKUNE

Makoro aikai ana bon katiaki iroun te tia tutuo imwin are ea tia n tuoko, ao imwin naba are ea tia n noora mwin am kataratara ao mwin raraam ma mimim.

AM BEBA N TUTUO N TE LAB

Ni kabane taan bubuti (applicants) aika 15 te ririki ao iaona ana riai ni ira te tutuo nte rara are e tabangaki. Tutuo riki nte rara ena kona n kainanoaki iroun te taokita ngkana e noora riaina, tao man rongorongon aorakim mai mwaina, ke ngkana iai iroum te tioka.

Kona bon kainanoaki bwa ko na anga raraam ma mimim bwa ana tuoaki. Moan baen te beba aio ena bon katerea iai te tia tutuo bwa tera te tutuo ae ko na karaoi. Kona riai ni kaeka te itera ni bae are i ana n rongorongom ao man tiainaa am kaotioti

i matan te aomata are e ana raraam. Te itera ni bae aio ena kona ni kanakoaki man te medical certificate aio ao ko na riai n uotia ngkana ko nako n tuoaki raraam.

Ataei iaan 15 te ririki ana kona naba ni kainanoaki bwa ana tuoaki raraia ngkana e noraki bwa iai kainanoana ke iai bukina ae riai.

TE MAKORO IBUKIN TE KATARATARA N TE BWABWA

Ni kabane taan bubuti (applicants) aika 11te ririki ao iaona ana riai ni katarataraki bwabwaia ibukin te kangenge man raweaki tamneina bwa ena oti bwa koauan aekaki n aoraki riki tabeua. Te kataratara aio e bon kainanoaki naba engae ngkana koa tibwa tia n anga am ribooti ae aki matoa ibukin am kataratara. (Te ribooti ae aki matoa ibukin te kataratara e ti kaineti ma te kangenge.)

Te itera ni bae aio e kona ni kanakoaki man rabwatan te booma aio ao ko kona ni uotia ngkana ko nako ni katarataraki bwabwam. Taiaoka kaekai titiraki J1 nakon J6 imwain ae ko kataratara ma **ko na aki** tiainaa moa am kaotioti karokoa te tai are koa mena irakin te tia kataratara are e karaoa am kataratara.

Koa aki kainanoaki bwa kona anga birimin am kataratara nakon te Immigration New Zealand ngkana arona bwa akea te bwai ae raka n ribootinaki iroun te tia kataratara.

Aine aika a bikoukou ao ataei iaan te ririki ae11 a bon aki kainanoaki bwa ana katarataraki bwabwaia.